

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Melati van Java. Dochter van Indië

Loo, G.C.G. van de

Citation

Loo, G. C. G. van de. (2014, January 14). *Melati van Java. Dochter van Indië*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/23020>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/23020>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/23020> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Loo, Geertje Cornelia Grietje (Vilan) van de

Title: Melati van Java : dochter van Indië

Issue Date: 2014-01-14

II De romancière

5 De romanière 1871-1880

Indië was voorbij, voorgoed voorbij, en het leven in Nederland begon. Het was een vooruitzicht dat waarschijnlijk alleen Carel Sloot opgewekt heeft gestemd. De andere gezinsleden waren allen overzee geboren en getogen, daar, op de geboortegrond die ver weg lag. Dat zeker Marie Sloot heimwee en verlangen heeft gevoeld, zou uit haar eerste romans blijken. In de jaren voordat ze deze publiceerde, kreeg haar schrijfsterschap langzaam vorm, maar niet onder de meest aangename omstandigheden. Haar banden met het geboorteland werden doorgesneden en hoe haar nieuwe leven zou worden, was onzeker. Trouwen was uitgesloten. In deze periode schiep zij zichzelf een nieuw Indië, langzaam maar zeker. In hetgeen zij schreef, kon zij wonen. Als katholiek schrijfster, zo leek het, maar daaronder was zij eerst en vooral een dochter van Indië.

5.1 Tussenstop Den Haag

De aankomst in Nederland was 'nogal katterig', zou Chrisje Sloot later zeggen.¹⁹⁶ Zij, meer het type van een *beauté* dan haar oudere zusje, had een 'genoeglijk leven' aan boord meegemaakt, met aandacht van jonge officieren die haar 'op even gepaste als consequente wijze' het hof maakten.¹⁹⁷ Voor een frivool meisje moeten de eerste indrukken van Nederland ontnuchterend zijn geweest. De officieren waren verdwenen, en in de plaats van het vermaak waren er de ongemakken gekomen van het Nederlandse klimaat. Dat viel ook tegen omdat het gezin alleen een Indische garderobe bezat, 'allerm minst op een Hollandschen kwakkelwinter berekend'.¹⁹⁸ Het vooruitzicht ooit terug te mogen keren naar Indië, bestond deze keer niet. Nederland was voor altijd. Men moest zich aanpassen: de herfst met daarna de winter, de nieuwe maatschappij waarin veel anders was dan het gezin Sloot gewend was. Daarbij kwam dan nog de zorg voor Sajia, die tijdens de reis de aandacht van een arts nodig had gehad, en nog altijd niet genezen was.

In Nederland waren er familieleden die de Sloots opvingen. Tante Jansje, de oudere zuster van Wiesje, woonde al langere tijd in Nederland en had het gezin ook in de verlofperiode bijgestaan. Dankzij de verwanten vonden de Sloots onderdak in een bovenhuis, gevestigd aan de Korte Poten nummer 55, waar ze genoten van de 'hartelijkheid en vriendschap' van de familie.¹⁹⁹ Of de Javaanse bediende die op de reisbescheiden genoemd werd, hier ook woonde, is onduidelijk. Mogelijk reisde zij als zeebaboe terug naar Indië, een betrekking die destijds vaker voorkwam. In de familiepapieren wordt zij niet meer genoemd, alsof ze met de aankomst in Nederland uit het zicht was geraakt.

Tenzij er familieopvang was, woonden de meeste Indische families na hun terugkeer of komst naar Nederland in pensions. Hier vonden repatrianten elkaar in hun weemoed naar Indië en in de moeite die ze hadden om te integreren in het Hollandse. Ook al had men dáár misschien heimwee naar híér gevoeld, eenmaal híér leken de huizen kleiner, de mensen ruwer en het klimaat beroerder. Ze waren verindischt, ze pasten niet meer in de regels en verwachtingen van de Nederlandse maatschappij. In de Indische coterieën vond men onderling begrip, maar daar ontstonden door het tot-elkaar-veroordeeld zijn ongetwijfeld ook spanningen.²⁰⁰

In Den Haag bestonden verschillende Indische buurten, die aan het einde van de negentiende eeuw snel in omvang toenamen, mede dankzij een uitgekiende strategie van bouwspeculanten. Nieuwe straten kregen namen als Soendastraat, Borneostraat en Delistraat, waarvoor geadverteerd werd in Indische kranten. Wie wilde of moest repatri-

eren, vond hierin een vertrouwde klank en kocht of huurde daar gemakkelijker een huis. Dat deze panden nogal aan de prijs waren met zo'n gewillige kopersmarkt, lag voor de hand.²⁰¹ Het bovenhuis van de Sloots bevond zich buiten deze Indische wijken, aan de rand van de toenmalige stad. Het was daardoor aanzienlijk bescheidener in status.

Goedkoper ook. Buiten de Indische coterie gelegen, waardoor contacten minder gemakkelijk onderhouden konden worden. Of Carel geen geld wilde of kon besteden aan een duur huis temidden van repatrianten, hoe het ook zij, het bovenhuis maakte net zo goed deel uit van een stad die zich explosief aan het ontwikkelen was.

De Sloots kwamen in de moderne tijd terecht. Het inwoneraantal nam juist in deze jaren sterk toe: tussen 1870 en 1880 kwamen er 23.000 nieuwe inwoners bij, waardoor het totale inwoneraantal van 100.000 voor een aanzienlijk deel uit migranten bestond. In 1870 bestond dertig procent van het inwoneraantal uit nieuwkomers en dat percentage zou stijgen. De inwoners die er waren en kwamen bleven steeds langer leven door een betere stadshygiëne: in 1871 werd een reinigingsdienst ingesteld, het jaar daarna kwam er een waterleiding. Dat was geen luxe; Den Haag stond bekend als een 'uitgesproken smerige stad'.²⁰² Naast deze verbeteringen kwamen er meer transportmiddelen: spoor- en tramwegen breidden zich uit, bestratingen vergemakkelijkten het lopen, zeker voor dames in hun zware rokken. Met andere woorden, de stad waarin de Sloots woonden, moet de geest van vooruitgang hebben geademd, de aanwezigheid van nieuwe mogelijkheden, in en buiten de Indische wijken.

Met Sajia ging het niet goed. De arts J.M.C.E. Le Rütte (1830-1908) werd geraadpleegd die niet de minste was: Le Rütte bezat de Militaire Willemsorde die hem was uitgereikt voor zijn verdiensten als officier van gezondheid in het KNIL. Hij kende Indië dus, en zal begrip hebben gehad voor de moeilijke situatie van een Indonesische vrouw op voor haar vreemde grond. Maar haar beter maken kon hij niet en de medicijnen van de apotheker Moet hielpen evenmin: op vrijdag 9 februari overleed Sajia, op een 'achterkamer'.²⁰³ De laatste bagage die ze uit Indië had meegenomen, moest met het schip Insulinde nog arriveren. Slechts enkele maanden had Sajia in Nederland geleefd. Voor Marie was met het overlijden van haar grootmoeder de oudste band die ze met Indië bezat doorgesneden. Sajia kende de oudste familie verhalen, deels uit eigen waarneming. Nu was Marie's moeder degene die de herinneringen aan Indië in zich meedroeg en die aan de kinderen kon vertellen over het familieleven in Indië dat er geweest was voordat zij ter wereld waren komen.

Hoe diep Marie's verdriet moet zijn geweest, valt af te lezen aan haar latere Indische romans. Ze begreep dat een oudere vrouw van Chinese of Javaanse afkomst door het Nederlandse publiek niet gemakkelijk geaccepteerd kon worden als dierbare grootmoeder-figuur, maar wel in de rol van baboe. In *Orchidée* (1905) en in *Fernand* (1878) komt een Indisch meisje voor dat zeer aan haar baboe gehecht is. In *Fernand* is het Theodore van Vaerne die door haar baboe is opgevoed, van haar verhalen heeft gehoord uit het Indonesische leven, en van haar 'inlandsche manieren' heeft geleerd.²⁰⁴ Wanneer deze baboe overlijdt, is Theodore uitzinnig van verdriet. Europese familieleden vinden het buitenproportioneel, maar de emotie is oprecht, evenals die in *Orchidée*.

In deze roman verschijnt een pijnlijk aandoende beschrijving van een baboe in Nederland. Zij is mager, en hoewel zij Hollandse kleren draagt heeft zij het koud. Voor het meisje Idée is de baboe met het gezin meegegaan naar Nederland: 'want niemand kon voor Idée zorgen als Baboe, maar dat het zorgen zoo moeilijk viel in dit koude, akelige land, had zij niet kunnen denken.'²⁰⁵ Ook deze baboe sterft, tot groot verdriet van het meisje:

Zij hield haar hand vast en dan scheen er kalmte in het verwrongen lichaampje te komen. Zij bad het Onze Vader en smeekte uit het diepst van haar hart dat God

medelijden met de arme tobster mocht hebben en haar opnemen in het land, waar eeuwig de zon schijnt en waar het niet koud en mistig is als hier. ... 'No - na...' en toen sloot zij de oogen, haalde diep adem en rustte voor goed.²⁰⁶

Enkele dagen na het overlijden van Sajia kwam Carel in actie om haar nalatenschap de zorg te geven die er volgens hem nodig was. Op vrijdag verloor hij zijn schoonmoeder, op maandag zat hij al met zijn echtgenote bij notaris Feith om een verklaring af te leggen 'dat de overledene, welke bij hem inwoonde, geene andere goederen heeft nagelaten dan hetgeen volgt'.²⁰⁷ De inboedelbeschrijving toonde met terugwerkende kracht iets van het leven dat Sajia geleid had in het bovenhuis. Zij sliep in een 'achterkamer', in een 'lit d'ange' (hemelbed) met daarin een stromatras, kapokmatras en twee kussens. De waarde hiervan werd geschat op dertig guldens. Ook stond in de achterkamer een hang- en linnenkast. Waarschijnlijk bewaarde ze daar haar kleding in: Sajia bezat een garderobe met tropische en Hollandse kledingstukken. Zij had een wollen wintermantel en zes flanellen borstrokken, maar ook 'zeventien katoenen kabaajen'. De lijst van kostbaarheden was lang en soms mysterieus. Zo stonden op de lijst een 'schildpadden kist met zilver gemancheerd' en een 'Oost-Indische kistje, met zilver gemancheerd'. In de enkele pagina's tellende lijst verrassen de kostbare sieraden van Sajia. Niet alleen bezat zij verschillende gouden 'handringen', 'haarnaalden met diamanten', en 'gouden oorknopjes', maar ook een grote hoeveelheid knoopjes, waaronder 'zeventien gouden knoopjes met diamanten' en 'achtenzestig gouden knoopjes met diverse steentjes'. Met andere woorden, Sajia was bepaald niet armlastig geweest. Zij had financieel gezien waarschijnlijk in Indië kunnen blijven en in haar onderhoud kunnen voorzien door een geleidelijke verkoop van haar bezittingen, mogelijk aangevuld door het aannemen van patiënten die een beroep deden op haar kruidenkennis.

Er is een aanwijzing die iets naders zegt over de beweegredenen van Sajia om mee te gaan naar Nederland. Die ligt in het testament van Sajia, op 7 maart 1851 opgemaakt in Semarang, waarvan zich een afschrift bevonden moet hebben bij notaris Feith. Hij vatte de wensen van de overledene samen: Wiesje en Jansje kregen de 'kleedingstukken en kleinodiën, en verder werd Caspar genoemd als erfgenaam. De grote afwezigen in het testament waren Toon en Jan, de twee zonen voor wiens onderhoud Christiaan van Haastert in zijn testament, in dezelfde tijd opgemaakt, zo intensief had gepleit. Sajia had toen kennelijk al een besluit genomen over deze kinderen die Van Haastert bij Essa had verwekt. Niet haar kinderen, niet haar zorg. Carel werd evenmin in het testament genoemd, haar hart ging vooral uit naar Jansje en Wiesje, en naar de kinderen van Wiesje en bij deze nazaten wilde ze dus blijven. Marie beantwoordde die liefde. In *Orchidée* zegt de titelheldin: 'Het oude mensch is zoo aan mij gehecht, zij kon mij niet verlaten' [...] maar zij is hier zoo eenzaam, zoo vreemd, alles heeft zij verlaten voor mij en dat vind ik nu zoo verschrikkelijk, die verantwoordelijkheid.' En: 'Juist daarom, kon zij geen grooter bewijs geven van liefde en trouw.'²⁰⁸

Ook al was Marie zeer aangeslagen door de dood van haar grootmoeder, ze bleef vasthouden aan haar plannen om te publiceren. En ze was ongeduldig. Nadat haar vader bij 'mannen van letterkundige naam' advies had ingewonnen over hoe men zoiets aan moest pakken, had ze zelf initiatief genomen in de hoop dat ze sneller succes zou hebben.²⁰⁹

Over de manier waarop, verschillen de bronnen van mening. Marie Sloot zelf herinnert zich dat ze bij de uitgever van het *Katholiek Stuiversmagazijn* eigenhandig een schrift met kopij postte: 't Ging alles in diep geheim'.²¹⁰ Redacteur van *Boekenschouw* Pater Gielen had een andere versie:

Vlug beraden als altijd, ging kopie en een brief naar eene redactie, waarin een nederige Mathilde, die men uit de bijgaande omschrijving voor de

autodidaktische dochter van een groentenboer moest houden, of zij talent had of niet. Het antwoord was gunstig, want spoedig verscheen de gezonden novelle onder den titel: *Een Doornenkroon* in "Het Stuiversmagazijn". En het eerste honorarium – 4 gulden per vel,- werd edelmoedig en kunstlievend besteed om haar kennisjes de zoetheid te laten proeven, welke ook de literatuur kan geven.²¹¹

In de versie van Marie werd het wachten beloond op 7 februari 1872:

Toen om 2 uur des middags tuurde ik moedeloos naar het winkelraam van den boekhandelaar Meeussen, [Korte Poten 38] vlak tegenover ons bovenhuis, het loopjongetje komt den winkel uit met het fel gele boek. Ik hol de trap af, maak de deur open neem het aan, zie het in. – Ja, waarlijk! 't Stond er: *Een Doornenkoorn* door Mathilde, de eerste naam beginnend met een M. die mij was ingevallen. Hoe ik genoot bij de lezing van mijn eerste geestesprodukt! soms mij ergerend aan de eigenwijze veranderingen door mijnheer Markaf er in gemaakt...²¹²

Dankzij deze mijnheer Markaf - volgens Marie het pseudoniem van uitgever F.K. Kramps van *Het Katholiek Stuiversmagazijn* - had Marie haar doel om te publiceren bereikt. Als de negentienjarige vrouw die ze sinds januari was, wist ze waarschijnlijk al dat ze niet wilde trouwen en evenmin wilde ze lesgeven aan kinderen. Dat betekende ofwel een levenslange afhankelijkheid van haar ouders, ofwel de noodzaak zelf een inkomen te verwerven. Het zakelijk inzicht dat Marie gehad moet hebben, komt zijdelings maar veelzeggend aan de orde in de anekdote waarmee de eerder genoemde Pater Gielen de eerste publicatie van Marie beschreef. Zij schreef voor geld, zij stelde zich niet op als hobbyiste of amateur. Vier guldens voor zestien bladzijden was een veelbelovend begin. Productiviteit betaalde zich uit in guldens, en de guldens moesten zich in snel tempo vermeerderen.

Evenals over de motieven voor de publicatie (inkomen of idealisme) deed Marie Sloodt over haar motieven om te schrijven tegenstrijdige uitspraken. Enerzijds stelde ze: '[...] ik moest nu eenmaal schrijven: een innerlijke drang dreef me. Het was me als een roeping.'²¹³ Maar anderzijds zei ze: 'Een Roomsche meisje durfde schrijven, 't was ongehoord en ik schaamde mij dan ook de oogen uit.'²¹⁴ De roeping bleek sterker dan de schaamte, en daarbij waren de inkomsten belangrijk voor Marie. Het vraagstuk wat Roomse meisjes wel of niet mochten zou zich snel weer aandienen.

De wereld van de lectuur en literatuur kende evenals de maatschappij niet alleen onderscheid naar religie, maar ook naar sekse. Mannen bezaten toegang tot leesgezelschappen en bibliotheken die voor vrouwen gesloten waren: van de Nieuwe of Litteraire Sociëteit De Witte (gelegen op enkele minuten loopafstand van het Haagse bovenhuis) mochten alleen mannen lid worden, van leeskringen die vaak een eigen boekencollectie bezaten, konden vrouwen soms lid worden om de plaats van een overleden vader of echtgenoot in te nemen op conditie dat zij als allerlaatste het circulerende boek te lezen kregen.²¹⁵ Een vrouw die wilde lezen, was vaak aangewezen op wat anderen voor haar kochten of hetgeen zij zelf kon kopen (indien zij tenminste zelf over haar uitgaven mocht beslissen) bij een commerciële winkelbibliotheek, die eerder lectuur dan literatuur verkocht.²¹⁶ In tegenstelling tot mannen, waren vrouwen niet vrij om hierover te beslissen.

5.2 Leven in Roermond

Den Haag zou niet lang de woonplaats van de familie Sloot blijven. Na het overlijden van Sajia verhuisden de Sloots naar Roermond. In deze stad werd het gezin op 1 oktober 1872 ingeschreven op de Jesuïtenstraat D109.²¹⁷ De smalle en langgerekte Jesuïtenstraat waarin de Sloots kwamen te wonen, bood uitzicht op de grote kathedraal Sint Christoffel, die vanuit alle straten in het stadscentrum te zien moet zijn geweest. Voor de familie Sloot lag de kathedraal op loopafstand van het nieuwe huis, wat het religieuze leven thuis ten goede zal zijn gekomen. Het is aannemelijk dat de diensten gezamenlijk werden bezocht.

De vendutie van hun huisraad in Indië had reeds iets van hun kostbare levensstijl laten zien, en die zou in Roermond hernomen worden. Carel bezat na Sajia's dood een 'zoodanig pensioen en fortuin' dat hij voor de bekostiging hiervan geen betrekking meer nodig had.²¹⁸ Die zou hij dan vooralsnog ook niet aanvaarden. De reden van de verhuizing lag waarschijnlijk in het feit dat Nico het Bisschoppelijk College ging bezoeken.²¹⁹ Het schooljaar begon op 7 oktober, dus de inschrijving in de Jesuïtenstraat op 1 oktober sloot goed aan.²²⁰ Dat Nico in het 'Gesticht' intern ging, lijkt onwaarschijnlijk: school en ouderlijk huis lagen immers op loopafstand van elkaar.²²¹

De meisjes, Marie van negentien en Chrisje van vijftien, zullen hun moeder in de huishouding hebben geholpen. De zusjes hadden onderling een goede band waarin de rollen duidelijk verdeeld waren: Marie als de 'ernstige' die haar zusje beschouwde als de 'lichtzinnige'.²²²

In de nieuwe woonplaats liet het gezin Sloot een foto van zichzelf maken. Een gelukkig gezinsportret was het bepaald niet. Carel oogt als een tevreden *pater familias*, op het gezicht van zijn vrouw zijn sporen van verdriet zichtbaar. De kinderen moesten erbij, dat was duidelijk te zien, evenals de plaats die ze in het gezin hadden. Marie was de serieuze, Chrisje in haar lichte kleren - kennelijk niet in de rouw - de vrolijke en Nico de zoon die nu al afstand leek te nemen van het ouderlijk huis. Op de foto leek het gezin uit eenlingen te bestaan, niet uit een gezellig geheel.

In Roermond troffen de Sloots een totaal andere leefomgeving aan dan ze in de hofstad gewend waren. In tegenstelling tot het wereldse en grote Den Haag, was dit stadje klein en provinciaals. Roermond telde in 1851 zo'n zevenduizend inwoners, een cijfer dat snel zou toenemen tot ongeveer twaalfduizend in 1880.²²³ Het merendeel van de inwoners was geboren en getogen zo niet in Roermond dan toch zeker elders in Limburg.²²⁴ Een moderne infrastructuur bestond er nog niet; pas in de late jaren '80 zou er een waterleiding worden aangelegd. Wel bestond er een goed onderwijsaanbod: in 1864 werd in de Jesuïtenstraat de tweede Hoogere Burgerschool van Nederland geopend. Het eerste schooljaar telde 45 leerlingen die maar liefst elf docenten tot hun beschikking hadden.²²⁵ Een week na deze opening werd enkele honderden meters verderop de eerste steen gelegd voor een andere onderwijsinstelling, die in 1865 de allereerste Rooms-Katholieke Hoogere Burger School van het land zou zijn.²²⁶ Katholieke kinderen, dat wil zeggen katholieke jongens, konden overigens al sinds 1851 naar het Bisschoppelijk College.²²⁷ Het tekende de stad. De maatschappij in Roermond was door en door katholiek.

De inburgering van het gezin Sloot in het Limburgse verliep gemakkelijk: snel vormde zich een 'groote vriendenkring' rondom het gezin.²²⁸ Katholieke vrienden, uiteraard. In deze kennissenkring was het Bisschoppelijk College nadrukkelijk aanwezig, wat geen wonder was omdat op dit college, het paradepaardje van bisschop Paredis (1795-1886), niet alleen een volgende generatie katholieken werd gekweekt, maar ook een docenten-corps aanwezig was dat een stempel op Roermond drukte. Aan het hoofd van dit corps bevond zich de Limburger Jean Christoph Rijkers (1822-1889), die achttien jaren aaneen

het directeurschap zou vervullen, van 1863 tot 1881. Hij was een veel-schrijver en vervaardigde niet alleen gedichten maar ook "redevoeringen, pamfletten en conferenties".²²⁹ Met hem en met andere docenten onderhield Carel Sloot contact, waarschijnlijk ten dele vanwege de gedeelde religieuze overtuiging en het feit dat zijn zoon naar het College ging. Carel had respect voor godsdienst en de katholieke hiërarchie en hij bezat een groot talent voor bewonderen. Tijdens zijn bootreis naar Indië was hij diep onder de indruk geraakt van zijn medepassagier bisschop Grooff; een vergelijkbare adoratie zal hij mogelijk voor Rijkers hebben getoond. De contacten en vriendschappen van Carel strekten Marie tot voordeel. Op basis van haar leeftijd en sekse bleven de deuren van het College weliswaar voor haar gesloten, maar desondanks bereikte haar toch enig onderwijs. Directeur Rijkers gaf haar les in het Latijn, waardoor zij in staat was om Latijnse gebedenboeken te gebruiken. Haar vaste kerkboek was het destijds bekende *Coeleste Palmetum*, een gebedenboek.

Buiten deze kring had Roermond enkele zonen die landelijk grote roem zouden verwerven en later via het katholieke netwerk in contact met Marie zouden staan. De architect Pierre Cuypers (1827-1921) was hier geboren, die beroemd werd als ontwerper van kerken, het Rijksmuseum en het Amsterdamse Centraal Station. Zijn tweede huwelijk sloot Cuypers met Antoinette Alberdingk Thijm (1829-1898), een zuster van de katholieke letterkundige J. A. Alberdingk Thijm (1820-1889), in Amsterdam woonachtig, maar een onregelmatig bezoeker van Roermond. Hij bezat een geheel eigen rol in het lokale literaire leven.

Voor een kleine provinciestad kon Roermond bogen op een rijke culturele dimensie. In 1862 had het stadje een herdenkingsfeest voor de katholieke schrijver Joost van den Vondel gevierd, in de feestcommissie zaten Cuypers (toen al de zwager van Thijm) en 'priester-leraar Jan Willem Brouwers' (1831-1893), verbonden aan het Bisschoppelijk College. De commissie was in 1860 opgericht, nadat te Rotterdam een standbeeld van Tollens was onthuld. Men wilde als 'katholiek Nederland' niet achterblijven.²³⁰ Er waren letterkundige genootschappen, zoals De Lelie, waarvan Alberdingk Thijm erelid was en de dichter Emile Seipgens (1837-1896) gewoon lid. De Lelie werd opgevolgd door het toneelgezelschap Société Dramatique. Emile Seipgens zou in zijn novelle *Komedianten* (1881) beschrijven hoe het hart van cultureel-literair Roermond zich daar vermaakte:

Daar kwam het beschaafde, het lezend, het denkend publiek van die dagen bijeen, allen die iets wilden, iets trachtten, naar iets streefden, en er behoefte aan hadden 's avonds, na gedanen arbeid, een gezelligen kring te vinden, waar men elkander den indruk van 't gelezen boek of de opwellende gedachten en invallen kon meedelen tusschen een lied van Béranger en een geestig vertelde grap, bij een eenvoudig doch heerlijk glas oud bier.²³¹

Naast dit gezelschap kende Roermond een derde belangrijke vereniging: de heren-societeit Amicitia, waar Seipgens ook voor zou schrijven. Niet dat Seipgens de enige literator was; de leraar Nederlands van het College Michael Smiets (1830-1896) schreef eveneens toneel en bezat een reputatie als dichter en feestredenaar. Ook hij was bevriend met Thijm.

De eerder genoemde katholieke vrienden hadden zonder het expliciet uit te hoeven spreken een zekere verwachting van een jonge vrouw als Marie. Naast de natuurlijk geachte bestemming als echtgenote en moeder, zou zij zich in de stad verdienstelijk kunnen maken als onderwijzeres. In Indië had zij immers een acte behaald, de dienststaat van haar vader kon de dochter tot aanbeveling strekken en daarbij waren er af en toe vacatures waarvoor in de Roermondse kranten werd geadverteerd.

Het is echter onwaarschijnlijk dat Marie gesolliciteerd heeft op een van deze betrekkin-

gen, want het was toen al duidelijk dat ze een eigen weg wilde inslaan. Over haar wens om voor zichzelf te zorgen schreef Pater Gielen:

In haar vroege onafhankelijkheid, had zij geleerd geheel op zichzelf te leven, voor zich op te bouwen een afgesloten wereld. Van wat er in haar omging was zij de eenige getuige; van haar plannen, haar ondernemingen, haar begonnen werken deelde zij niemand iets mede alvorens het voltooid was. Haar leven was zoo zelfstandig, dat zij het niet zou hebben kunnen deelen met een levensgezel.²³²

Met die 'levensgezel' bedoelde Gielen een man, een echtgenoot. Gielen besloot zijn observatie van de periode Roermond met een zin die Marie's mentaliteit samenvatte: 'Want schrijven wilde ze: daar was niets aan te doen.'²³³

In het beeld dat Gielen schetste, is niet alleen een zelfstandige jonge vrouw zichtbaar, maar ook enige eenzaamheid voelbaar. Omdat zij schreef, dat als eerste reden. Zij schreef als het katholieke meisje dat zij was, en precies dat wekte in de Roermondse samenleving onrust. De sociale afkeuring was zodanig dat men zich in 1922 nog herinnerde: 'En menig een schudde afkeurend het hoofd over de buitensporigheden van dat jonge ding. Maar het jonge ding, gelijk zij verder heel haar leven zou doen, stoorde zich niet aan wat de mensen eksterden en ging haar eigen gang.'²³⁴ Het was uiterst ongewoon, zoals Marie het zelf formuleerde: 'Een Roomsche vrouw, een Roomsche meisje, dat schreef, werd achterdochtig in Holland aangezien'.²³⁵

Wat verbaast is dat haar ouders, onder wiens gezag zij wettelijk stond, dit toelieten. Daarvoor bestond een reden, die zwaarder gewogen moet hebben dan het belang van sociale acceptatie, want zij had de steun van de katholieke kerk. Allereerst in de persoon van Pater (Bernard) van Meurs (1835-1915), die Marie's werk publiceerde in *De Katholieke Illustratie*. Pater van Meurs was meer dan een bescheiden medewerker aan dit blad; de bloei van het weekblad was voor een groot deel te danken aan 'zijne ijvervolle bemoeiing, zijne krachtige medewerking'.²³⁶ Zelf schreef hij ook veelvuldig in het blad en daarmee was hij een autoriteit op twee gebieden: het katholieke en het literaire. Maar hoe veelbetekend deze steun ook geweest moet zijn, het grotere geheel van de 'katholieke emancipatie' oversteeg dit.²³⁷ Als vrouw werd zij geacht van een hoger zedelijk plan te zijn. Ongehuwd, dus maagdelijk en ongerept. En katholiek, het ware geloof. In haar werk - dat wil zeggen, hetgeen tot dan toe verschenen was - droeg zij het geloof bovendien uit. De *timing* was vooral uitstekend.

De katholieke emancipatie was al enkele decennia gaande. In een overwegend protestants Nederland ontstond onder het katholieke deel van de bevolking in groeiende mate het verlangen gezien en erkend te worden. Meer en meer werd daarbij ervaren door de katholieken dat de protestantse kleur van Nederland ook in de letteren de katholieken uitsloot. In reactie daarop werd gezocht naar eigen katholieke ervaringen, in het heden en verleden, in historische geschriften en ook in literaire werken.²³⁸ De eigenheid, het katholieke perspectief en levensgevoel moesten tot uiting kunnen komen. Het eerder genoemde weekblad *De Katholieke Illustratie* bood hiervoor vooral een podium. Katholieke schrijvers als Thijm en Van Meurs vervulden hierin een belangrijke rol. Zij schreven en publiceerden voor alles als rooms-katholiek, artikelen en boeken die door de gelovigen veilig gelezen konden worden. Boeken die door de katholieke overheid gevaarlijk voor de zedelijke aard werden geacht, kwamen op de Index (*Index librorum prohibitorum*) terecht, de door de paus vastgestelde lijst van verboden boeken. Tegen deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat Carel Sloodt zijn dochter liet publiceren. Het katholieke belang woog zwaarder dan de goed- of afkeuring van de Roermondse bevolking. Hoe groot de katholieke steun vanaf het begin moet zijn geweest,

blijkt wel uit wat de Roermondse kranten zouden schrijven na Marie's dood:

In een tijd dat goede lectuur, die in den smaak viel van ons katholieke volk, zeldzaam was, heeft Marie Sloot zeker een taak vervuld. Zij heeft haar geloofsgenoten overvloedig aan leesstof geholpen en ook door haar neutrale romans gelegenheid gegeven tot onschuldige ontspanning.²³⁹

En ook:

Marie Sloot heeft tot de publicisten behoord, die ons Roomsche volk, dat geheel van het boek vervreemd was, weer hebben leren lezen. Uit een oogpunt van katholieke cultuur heeft zij het meer op het eigen plan tevreden gesteld, dan het geprikkeld en hooger op gevoerd. Maar ook hierin lag reeds een verdienste en zoo is Marie Sloot toch een figuur geweest die gewerkt heeft aan de cultureele emancipatie van ons volk, in een allereerste stadium van haar ontwikkeling.²⁴⁰

Dankzij de katholieke emancipatie verkreeg Marie dus de legitimatie van haar schrijfschap. Maar zij zou al snel blijken veelzijdiger te zijn dan een schrijfster met alleen een katholiek perspectief. De 'neutrale romans' die *De Maasbode* noemde, zouden niet zozeer neutraal zijn, maar geladen met een duidelijke visie en boodschap. Tenminste, voor degenen die horen wilden.

5.3 Wiesjes dood

Hoe stabiel en geborgen het leven in Roermond ook leek, het zou snel verstoord raken. In 1873 werd Louise van Haastert ziek. Ze kreeg longontsteking, een ziekte waartegen bitter weinig te doen viel. Of het werkelijk longontsteking was waaraan Wiesje leed, valt niet meer te achterhalen. Destijds leden vele patiënten aan longtuberculose, eveneens een longziekte. Wiesje werd thuis verpleegd, naar aangenomen mag worden door haar beide dochters.

Louise van Haastert stierf op dinsdag 6 oktober 1873, 's morgens om vier uur, voorzien van 'al de genademiddelen der heilige kerk', wat impliceert dat het gezin moet hebben geweten dat de dood nabij was.²⁴¹ Haar dood werd bij de burgerlijke stand aangegeven met twee getuigen. De eerste, schoenmaker Layrens van IJl gold als 'bekende van de overledene'; en Lambertus Körner werd genoemd als 'nabuur'. Wiesje werd begraven op het katholieke gedeelte van de Algemene Begraafplaats, in 'eene grafruimte lang twee meter zes en vijftig centimeter, breed een meter, voorkomende onder nummer vijfhonderd achtenveertig (584)'.²⁴²

Met de dood van Wiesje waren voor Marie, Chrisje en Nico de banden met Indië via de familie doorgesneden. In 1872 hun grootmoeder, nu hun moeder, de twee in Indië geboren en getogen vrouwen die beiden, op een eigen manier, over hun geboortegrond hadden gesproken en verteld. Herinneringen die zo werden overgedragen, en die niet meer vermeerderd zouden worden. De kinderen waren half-wees. In tegenstelling tot Chrisje, Nico en vooral Marie, zou Carel niet lang treuren zoals wel snel bleek.

Er moeten verschillende brieven van medeleven zijn gearriveerd. Uit het verre Indië kwam een brief (alleen voor Marie bestemd) in een handschrift dat dermate regelmatig was, dat het gedictieerd leek. De afzender 'uwe Peet Tante' was Albertina van Spreewenburg. Zij schreef aan haar "Lieve Beste Peetkind!" een merkwaardig opgestelde brief, die hier vrijwel geheel wordt geciteerd:

Uwe innig liefhebbende en opregt deelnemende Peet Tante A.M.Versteegh van Spreeuwenburg.

P.S. Met diepe droefheid gedenken wij steeds het overlijden van uw geliefde grootmama, dagelijksch denk ik haar nog in mijne gebeden. Zij zal nu reeds zeker in den Hemel wezen... [...] uwe Peettante A.M.V.²⁴³

De eerste condoleance leek een beleefdheidsfrase, door de kortheid en door het contrast met hetgeen erna volgde. In de tweede daarentegen sprak een grotere persoonlijke betrokkenheid van Albertina bij Sajia door: een generatiegenoot was gestorven, een vrouw die net als zij ook van geneeskrachtige kruiden wist, iemand die haar geboortegrond had moeten verlaten om elders te sterven.

Marie was, op de leeftijd van slechts twintig jaar, de oudste vrouw van het gezin geworden, van wie de herinneringen het verst in de tijd teruggingen, die het langste naar de familie verhalen had geluisterd en mede daardoor degene die zich verantwoordelijk zou voelen om dit alles te bewaren. Hoe, lag voor de hand. In haar werk. In het jaar waarin haar moeder stierf, begon ze te werken aan wat haar eerste roman werd, een boek met veel autobiografische elementen. Indië verscheen hier voor de eerste keer in als het land van herkomst, een land waar ze in haar verbeelding heen vluchtte als het leven in Holland tegenviel.

Marie zelf beschouwde het verlies van haar moeder als een keerpunt in haar ontwikkeling als schrijfster. In haar eigen woorden:

Wat ik vóór den dood van mijne moeder schreef, was eigenlijk niets anders dan het onbewust verwerkte uit de herinneringen, die ik had van Hahn-Hahn en mijn andere dagelijksche lectuur. Toen het verdriet in mijne ziel was geboren, een zéér groot verdriet, was het of de heele wereld en de menschen eensklaps waren veranderd.²⁴⁴

Er was dus een 'ervoor' waarin ze schreef. Het is van belang hierbij stil te staan, vooral bij de naam die Marie hier noemt: 'Hahn-Hahn'. Hiermee verwees ze naar de destijds bekende Duitse schrijfster Ida gravin von Hahn-Hahn (1805-1880), zonder meer een opmerkelijke vrouw. Haar dubbele achternaam had een eenvoudige reden: ze trouwde met haar neef Adolf, die ook Hahn heette. Na een aantal ongelukkige huwelijksjaren scheidde ze in 1829 om jaren later haar literair debuut te maken met *Aus der Gesellschaft* (1838). Gaar leven als ongetrouwde vrouw bleek rijk aan ervaringen te zijn, ervaringen die Marie inspirerend moet hebben gevonden: de katholieke Ida von Hahn publiceerde romans die in aristocratische kringen een grote populariteit genoten en vergeleken werden met het werk van George Sand. Daarbij maakte ze verschillende reizen en schreef ook daarover boeken die gunstig ontvangen werden. De vrijheid om te gaan en staan naar eigen inzicht, te schrijven en te publiceren, en daarbij op het katholieke pad te blijven, het moet Marie min of meer als ideaal zijn voorgekomen. Haar eigen levensloop zou er veel op lijken. Dat betrof ook de constructie van de vrouwelijke personages, die evenals bij Hahn-Hahn vaak een onconventionele inslag zouden krijgen.²⁴⁵

Deze romans las Marie dus voor van de dood van haar moeder. Na haar dood werkte ze aan *De Jonkvrouwe van Groenerode*. Met een 'zéér groot verdriet' zoals ze zei, dat ook in deze roman terugkeerde. Hier verscheen voor de eerste keer niet alleen een ideaalbeeld van Indië, maar ook het motief van de overleden en betreurde moeder, een motief dat in tientallen romans van Marie zou terugkeren. Dat verdriet moet het jaar na Wiesjes dood verdiept zijn door veranderingen in de huiselijke omstandigheden.

In de laatste maanden van 1874 vonden drie veranderingen plaats, en in elk van deze

drie had Marie - evenmin als Chrisje of Nico - enige zeggenschap. Met betrekking tot de eerste verandering was dat logisch. Op 4 september werd Carel officieel ontslagen uit 's Lands Dienst'.²⁴⁶ Hij kreeg een pensioen van 2250 gulden per jaar. Carel bezat meer gelden dan dit pensioen; het erfdeel uit Sajia's erfenis van Wiesje was immers in zijn bezit gekomen. Zo'n zes weken later, op 29 oktober, hertrouwde hij in zijn geboorteplaats Oldenzaal. De bruid was een kloeke Twentse vrouw die in alles het tegendeel leek van Wiesje. Maar evenals Wiesje gedaan had, volgde Theodora Maria Johanna Schaepman (1834-1905) Carel naar Roermond. Ze werd op 19 november als nieuwe inwonster ingeschreven in de stad.²⁴⁷

Waarschijnlijk vanwege dit huwelijk verhuisde de familie en wel naar Stationsplein D184, zoals de naam al doet vermoeden gelegen nabij het station van Roermond. Hier werd nog iemand ingeschreven, ook afkomstig uit Oldenzaal: Lina Scheffler, twee jaar jonger dan Marie, de dochter van Carels zuster Dora.²⁴⁸ De verhoudingen in het gezin zouden snel aan harmonie inboeten. Lina en Marie trokken naar elkaar toe, en naar verwachting werd Chrisje bij het groepje leeftijdgenoten betrokken. De foto's die in deze tijd gemaakt werden tonen een ernstig groepje jonge volwassenen, elk van hen in donkere kleren, ook Chrisje. De vader en de stiefmoeder ontbreken op de foto's. De stiefmoeder uit Oldenzaal was niet welkom en niet bemind, tenminste niet door haar stiefkinderen. Marie zou haar sterke antipathie tegen deze vrouw verwerken in haar debuutroman, waar ze verscheen als de oppervlakkige, geldbeluste en lelijke 'Tang', zoals haar bijnaam luidde. In het volgende citaat spreekt hoofdpersoon Eugenie de Lody met een ander personage wantrouwend over de motieven van de aanstaande stiefmoeder om haar vader te huwen:

'Weet ge dat al? Wat zegt ge van dat plan? Vindt ge het niet dwaas, bespottelijk dwaas? Hoe komt papa er aan?'

'Vergeet niet, Eugenie, dat ge over uw papa spreekt.'

'Neen, ik spreek alleen van dat plan, en die Dertange of liever Tang, die ik niet kan uit staan, in mama's plaats komen, is dat niet verschrikkelijk? Heb ik dan niet altijd trouw op papa gepast? Heeft hij dan ooit reden tot klagen gehad? Voor hem zou ik alles gedaan hebben, maar nu roept hij zulk een vreemde in huis.'

'Zegt hij niet waarom?'

'Om zijn pensioen ten minste aan iemand te verzekeren, om mij niet geheel alleen te laten als hij sterft.'

'Dat is zeer verstandig.'

'Als hij mij ten minste raadpleegde in zijn keus, als hij iemand nam die minder vervelend, minder geslepen, beter opgevoed was dan die Dertange. Ik mag er niet aan denken, met haar papa's liefde te moeten deelen.'

'Maar daar kan geen sprake zijn van liefde; uw papa neemt haar na rijp beraad omdat zij de eenige misschien is, die hem hebben wil.'

'Juist! En dat toont zij genoeg.'

'En zij is een meisje van goede familie. Haar vader was, meen ik bankier en liet haar een aardige rente na; dat zijn allen redenen, waardoor uw vader besloten heeft aan haar zijn toekomst; of liever de uwe toe te vertrouwen, want laat me u de waarheid zeggen, Eugenie, uw vader valt zeer af.'

'Dat weet ik,' snikte zij, 'dat weet ik al te goed. Denkt ge dat ik niet schrikte, toen ik uit Den Haag komende, hem terugzag? Maar waarom zijn keus op haar laten vallen, als hij nog hertrouwen wil; of zoo'n oude vrijster, zoo'n vogelverschrikster!'²⁴⁹

Carel bood de Oldenzaalse een zekere positie aan als getrouwde vrouw die de dan

veertigjarige Oldenzaalse waarschijnlijk met genoegen accepteerde. Zij hield van hem, en wilde graag een goede moeder voor de kinderen zijn.²⁵⁰ Carel en Theodora waren verbonden door hun gemeenschappelijke Twentse afkomst en door het katholieke geloof; ze was familie van de priester-politicus Herman Schaepman (1844-1903). De nazaten van de kinderen Sloot zouden haar evenmin met liefde herdenken; een kleinzoon van Chrisje schreef later: 'Zij was de incarnatie van de provinicaalsche saaie deftigheid en volumineuze plechtstatigheid zonder een zweem van vlotheid, élégance, artisticeit of geestigheid.'²⁵¹

Dat op die manier het samenwonen als gezin moeizaam moet zijn verlopen, spreekt voor zich. Misschien was het ook daaraan te danken, dat Carel Sloot enkele jaren na zijn tweede huwelijk bezigheden buitenshuis zocht. Dat deze betrekking in het onderwijsveld zou liggen, lag voor de hand.

Dit veld was sinds zijn laatste betrekking aanzienlijk veranderd, vooral waar het onderwijs aan meisjes betrof. In 1875 ging het eerste katholieke meisje in Roermond naar de HBS, waarmee deze Anna van der Kamp in de stad een even grote ophef veroorzaakte als Aletta Jacobs eerder landelijk. Marie zal het met belangstelling hebben opgemerkt, en met persoonlijke betrokkenheid. Of meisjes schoolonderwijs moesten krijgen en tot welk doel, bleek in deze tijd een lastige vraag. Hoe het zij, in 1876 solliciteerde Carel naar een betrekking: er was in Limburg een vacature voor arrondissements-schoolopziener. Zijn brief kwam terecht bij Dr. Robbe, 'Inspecteur van het Lager Onderwijs in Limburg' die Carel Sloot bij de hogere instanties van harte kon aanbevelen. Uit zijn schrijven bleek dat hij Carel een uitmuntende kandidaat vond, vooral omdat hij in het bezit was van een 'zoodanig pensioen en fortuin dat hij, wat men noemt, gemakkelijk op een goede voet leven kan'. Met andere woorden, Robbe meende dat hij uit liefde zou werken in plaats van voor geld, wat vanzelf meer inzet beloofde. Zijn aanstelling was 'zeer gewenscht', ook omdat Carel in Indië 'een bekwaam onderwijzer' was geweest, die bovendien in 'hooge achting' stond bij de autoriteiten, de staat altijd 'trouw' gediend had, daarbij immers 'bezield geweest met den goeden geest' en hij bezat daarbij een 'voorzichtige bedaardheid door grote ondervinding verworven'. Dr. Robbe merkte ook nog op: 'bij dit alles komt nog, dat hij betrekkelijk nog in jeugdige leeftijd verkeert en nog in de volle krachten van een gezond lichaam is.' En inderdaad, Carel werd benoemd.

Carel heeft deze betrekking vier jaar lang vervuld. In 1881 nam hij ontslag om Roermond te verlaten. Met hem vertrok het gezin naar Amsterdam, de stad waar een jaar eerder Nico al was gaan wonen. Marie werkte inmiddels gestaag door aan haar romans.